

Szülői vélemények az általános képzés meghosszabbításáról

1998 őszén a magyar közoktatási rendszerben bevezették a NAT-ot, amely nemcsak az oktatás tartalmának átalakítását jelentette, hanem szerkezeti átalakulással is együtt járt. A reformot bevezető 1996-os törvénymódosítás a korábbi 8 osztály helyett mindenki számára 10 évfolyamos általános képzést tett kötelezővé, és egyúttal a középfokú oktatásban szétválasztotta az általánosan képző és a szakképzési szakaszt. Összefoglalva tehát a gyerekeknek 10 osztályos általános képzésben kell részesülniük, mielőtt szakmai képzésük elkezdődne.

Újdonságnak számított az is, hogy az iskolák a 9–10. osztályokban szakmatanulásra való felkészítést, illetve szakmai orientációt nyújtanak a későbbi szakmaválasztás megkönnyítése és a szakmatanulás megalapozása érdekében.

Az általános képzési idő meghosszabbítása elsősorban a szakképzésben résztvevő gyerekek tanulóidejének megnövelését jelentette, akik között 20–30 százalékra tehető a hátrányos helyzetűek aránya. Azokról a gyerekekről van szó, akik eddig a speciális szakiskolákban és a szakk munkásképzők alacsony presztízsű szakmaín tanultak tovább, akiknek az iskoláztatását a legtöbb kudarc kísérte, és akik viszonylag nagy arányban (20–25 százalék) maradtak ki az iskolából a szakk munkásbizonyítvány megszerzése előtt.

Miután 1998-ban az új kormány a NAT bevezetéséhez kapcsolódó reform korrekciójára készült, tanulságosnak látszott összegyűjteni az általános képzés meghosszabbításának tapasztalatait. Az erre vonatkozó felmérést 1999-ben az Oktatáskutató Intézetben folytattuk az OM megbízásából. Kutatásunk célja az volt, hogy feltárjuk, hogyan érintette a reform az iskolákat, a szülőket (akik eddig gyerekeik mielőbbi szakmatanulását ambicionálták) és a gyerekeket (akik kevésbé voltak motiváltak az általános műveltség megszerzésére és a tanulásra).

A reform iskolai fogadtatása

A törvény előírásai szerint 9–10. osztályos általános képzés a korábbi 8 osztályos általános iskolákban és középfokú iskolákban egyaránt szervezhető volt. Kutatási adataink azt mutatták, hogy a 9–10. osztályos általános képzés feladatával a legtöbb településen a szakk munkásképzőket bízták meg a fenntartó önkormányzatok, illetve ahol nincs ilyen iskola, ott a speciális szakiskolák vagy az általános iskolák látták el az új feladatot.

A NAT bevezetését és az 1998-as oktatási reform fogadtatását vizsgálva (2) azt tapasztaltuk, hogy annak ellenére, hogy az igazgatók és a pedagógusok egy része nem értett egyet a változtatásokkal, többségük elismerte, hogy ezek a gyerekek érdekeit szolgálták. 1999-es kutatásunkból is az derül ki, hogy annak ellenére, hogy az igazgatók egy része nem helyeselte az általános képzés meghosszabbítását (legszívesebben folytatta volna a hagyományos szakképzést), 61 százalékuk egy éves tapasztalatai alapján úgy gondolta, hogy a reform a tanulók érdekeit szolgálta. Különösen sokan vélekedtek így az általános iskolák (85 százalék) és a szakk munkásképzők (70 százalék) igazgatói közül, akik olyan iskolákban szereztek a meghosszabbított általános képzésről tapasztalatokat, amelyekben

a legtöbb gyenge képességű és a legtöbb hátrányos helyzetű gyermeket oktatják.

Jóval kevesebb igazgató tartotta kedvezőnek ezt a változást a pedagógusok szempontjából. Mivel mint minden reform, ez is szervezeti átalakítást kívánt az iskoláktól és többet munkát, illetve a korábbi rutin feladását követelte a pedagógusoktól, az igazgatóknak csak alig egyötöde gondolta úgy, hogy számukra is előnyökkel járt ez a változtatás. Ugyanakkor az igazgatók közel egyharmada elismerte, hogy az iskolákat is pozitívan érintette a változás, amennyiben stabilizálódott a tanulólétszám és javult a pedagógusok foglalkoztatási biztonsága. Ez a vélemény elsősorban az általános iskolák igazgatói között volt népszerű, akiknek 50 százaléka vélekedett úgy, hogy ebben a tekintetében is pozitív fordulatot hozott a 9. osztályok beindítása.

Amikor arról érdeklődtünk, hogy miben látják az általános képzés meghosszabbításának előnyeit, az igazgatók több mint fele válaszolta azt, hogy a tanulmányi idő meghosszabbításában és a közismereti képzés jelentőségének növekedésében. Ezek a válaszok összhangban vannak a sokak által osztott véleménnyel, miszerint a 9. osztályok bevezetéséből elsősorban a tanulók profitáltak.

Az általános képzés meghosszabbítása az igazgatók szerint elsősorban azoknak a tanulóknak hozott előnyös változást, akik korábban 14 éves korukban, felkészületlenül és

---

Az általunk megkérdezett igazgatóknak több mint háromnegyede említette a reform előnyeként a szakmaválasztás elhalasztását, kétharmaduk említette pozitív változásként a munkábaállás késleltetését, és az igazgatóknak több mint fele tartotta előnyösebbnek, hogy ezentúl a gyerekek fizikailag fejlettebben kezdhetik el a szakmai gyakorlatot.

---

tájékozatlanul kényszerültek szakmaválasztásra, akiknek ugyancsak 14 éves korukban kellett elkezdeniük a fizikai munkát a szakmai gyakorlólhelyeken, és akiknek 17–18 éves korukban munkába kellett állniuk. Az általunk megkérdezett igazgatók több mint háromnegyede említette a reform előnyeként a szakmaválasztás elhalasztását, kétharmaduk említette pozitív változásként a munkábaállás késleltetését, és az igazgatók több mint fele tartotta előnyösebbnek, hogy ezentúl a gyerekek fizikailag fejlettebben kezdhetik el a szakmai gyakorlatot.

Az előnyök mellett a reform a tanulók szempontjából hátrányokat is jelentett, bár ezeket az igazgatók az előnyöknél jóval ritkábban említették. 54 százaléuk szerint okoz gondot a tanulók számára, hogy hosz-

szabb ideig kell közismereti tantárgyakat tanulniuk, és 42 százaléuk szerint hátrányosan érinti őket a szakképzés késleltetése. A tanulói idő meghosszabbodását csak egyötödük, a fizikai munkához való későbbi adaptáció problémáját pedig alig egyharmaduk említette hátrányként.

A kétségtelen előnyök ellenére a reform gyakorlati megvalósítása az iskolák számára nem volt problémamentes. Az igazgatók fele szerint gondot okozott a tanteremhiány és egynegyedük szerint a megfelelő képzettséggel rendelkező tanárok hiánya is. Mindkét probléma elsősorban a szakmunkásképzőkben és a vegyes típusú szakképző iskolákban volt jellemző. Ugyanakkor a jelentkezők hiányára mindössze az igazgatók 4 százaléka panaszkodott.

A reform megfelelő előkészítésének (nyomtatott mintatantervek és számítógépes adatbankban hozzáférhető tantervek) volt köszönhető, hogy mindössze az igazgatók egynegyede említette a problémák között a megfelelő tantervek hiányát. Annak ellenére, hogy a meghosszabbított általános képzés bevezetése érdekében az iskolák óraterveit és a pedagógusok foglalkoztatását is át kellett szervezni, viszonylag kevesen (23 százalék) panaszkodtak szervezési problémákról, de az igazgatók közel fele szerint gondot okozott

a tankönyvek hiánya. A reform bevezetése elsősorban a szakmai gyakorlati oktatók és a szakmai tanárok foglalkoztatása szempontjából érintette érzékenyen az iskolákat. Annak ellenére, hogy a legtöbb intézménynél megpróbálták átmeneti foglalkoztatásukat valamilyen formában megoldani, az igazgatók fele panaszkodott arról, hogy szakmai oktatók, és több mint egyharmada arról, hogy szakmai tanárok váltak feleslegessé. Ugyancsak az általános képzés meghosszabbítása eredményezte azt a helyzetet, hogy a szakmunkásképzőkben és a vegyes típusú szakképző iskolákban kihasználatlanul maradtak az iskolai tanműhelyek. Az általunk megkérdezett igazgatók közül erről a problémáról 29 százaléknak tett említést.

A 9. osztályok legjelentősebb újdonsága az volt, hogy szakmai oktatás helyett csak „pályaorientáció” formájában oktathattak szakmai ismereteket. Ezzel a változtatással az igazgatók és az egzisztenciájukban érintett szakmai tanárok és szakoktatók jelentős része egyetlen pillanatig sem értett egyet. Részben ennek volt köszönhető az első évben a reform „csökkent értékű” megvalósítása. A törvényi előírásnak megfelelően valamennyi vizsgált iskola 9. osztályaiban tanítottak közismereti tantárgyakat, 87 százalékukban tanítottak pályaorientációs tantárgyakat is, és a vizsgált iskolák 67 százalékában nem folyt hagyományos értelmében vett szakmai oktatás. 18 százalékukban viszont a törvény előírásai ellenére szakmai elméletet, 5 százalékukban szakmai gyakorlatot, 10 százalékukban pedig szakmai elméletet és gyakorlatot is oktattak. A szakmai oktatást folytató iskolák között mind általános iskolák, mind tiszta típusú szakmunkásképzők, mind vegyes típusú szakmai iskolák előfordultak. A vizsgált iskolák egyharmada tehát olyan módon is kifejezte az általános képzés meghosszabbításával való egyet nem értését, hogy a 9. osztályok óraterveiben megtartotta a szakmai órák egy részét, ami szükségképpen csökkentette az általános képzésre felhasználható időt.

A reform bevezetése a pedagógusok számára sem volt egyszerű feladat. Az igazgatók 59 százaléka szerint problémát jelentett számukra a helyi tantervek elkészítése, 44 százalékuk szerint gondot okozott az új tantervek alkalmazása, és az igazgatók fele mondta azt, hogy a megváltozott helyzetben változtatniuk kellett korábbi pedagógiai módszereiken. Az igazgatók közel fele értékelte úgy, hogy a reform következtében nehezebb, és az igazgatók több mint harmada úgy, hogy több lett a pedagógusok munkája. Ha azt is tekintetbe vesszük, hogy a reform bevezetése érdekében végzett többletmunka milyen csekély honoráriummal járt, nincs mit csodálkozni azon, hogy a pedagógusok között milyen sok ellenzője akadt a reform bevezetésének. Ennek ellenére amikor arról érdeklődtünk, hogy az iskolának mik a tervei a jövőre vonatkozóan, az igazgatók 91 százaléka mondta azt, hogy folytatni kívánják a 9–10. osztályos általános képzést, és mindössze 9 százalékuk szeretné ezt a képzési formát a jövőben megszüntetni.

A 9. osztályosok pályaválasztása

Miután a szakképző iskolák többsége úgynevezett „többfunkciós” intézmény, tehát szakközépiskolai képzést, szakmunkásképzést és szakiskolai képzést is folytat, a tanulóminta meghatározásánál ezt a szempontot is igyekeztünk figyelembe venni. Az általunk vizsgált 9. osztályos tanulók fele olyan iskolába iratkozott be, ahol a domináns képzési forma a szakmunkásképzés, több mint egynegyedük olyanba, ahol a szakközépiskolai képzés a fő profil, és mindössze 7 százalékuk került olyan szakképző iskolába, ahol főként szakiskolai képzést folytatnak. A kiválasztott gyerekek 13 százaléka általános iskolában kezdte el a 9. osztályt.

Miután az általános képzés meghosszabbítását az előző oktatási kormányzat elsősorban abból a megfontolásból ambicionálta, hogy hosszabb időt biztosítson az alsó társadalmi rétegek gyerekeinek az általános műveltség megszerzésére, mindenekelőtt azt kellett tisztáznunk, hogy milyen társadalmi csoportok gyerekei iratkoztak be a 9. osztályok-

ba. A szülők többsége iskolázottság tekintetében a társadalom alsó-közép rétegéhez tartozik. Az apák több mint egynegyede és az anyák közel fele csak általános iskolát végzett és nem rendelkezik szakképzettséggel. Az apák többsége (56 százalék) szakmunkás képzettségű, és ugyancsak szakmunkás képzettséggel rendelkezik az anyák több mint 30 százaléka is. Felsőfokú végzettségű apát csak a családok 2 százalékában, ilyen végzettségű anyát pedig a családok 3 százalékában találtunk. A szülők foglalkozása szoros összefüggést mutat iskolai végzettségükkel. A 9. osztályosok esetében az apák legnagyobb csoportjait a szakmunkások és a segéd- és betanított munkások alkotják. Az anyák közül a legtöbben ugyancsak segéd- és betanított munkások vagy háztartásbeliek.

Alacsony iskolázottságuk és foglalkozási státusuk következtében a 9. osztályos tanulók szüleit az elmúlt években igen súlyosan érintette a munkanélküliség. A felvétel időpontjában ugyan csak az apák 12 százalékának és az anyák 9 százalékának nem volt munkája, de több mint egyharmaduk megtapasztalta már a munkanélküliséget. A felvétel időpontjában a munkanélküli szülők aránya is magasabb volt, mint az országos átlag, de ha az egyéb nem dolgozó csoportokat (háztartásbeliek, nyugdíjasok) a munkanélküliekkel együtt „inaktívnak” tekintjük (ami a legtöbb esetben indokolt, hiszen sokan menekülnek „háztartásbeliségbe” vagy rokkantnyugdíjba a munkanélküliség elől), ez az arány az apák között 33 százalék, az anyák között pedig 42 százalék.

A 9. osztályos gyerekek 10 százalékának nincs testvére, 56 százalékuknak egy, 28 százalékuknak kettő és 16 százalékuknak három vagy több testvére van. A családok 21 százalékában nincs kereső családtag, 37 százalékukban egy, 36 százalékukban két családtagnak van kereső foglalkozása. A családok 72 százalékáról álltak rendelkezésünkre jövedelmi adatok. A szülők bevallása szerint az átlagos egy főre eső jövedelem havonta 14 985 Ft volt. 1999 tavaszán ez a jövedelem rendkívül alacsonynak számított még akkor is, ha feltételezzük, hogy a szülők egy része nem számolt be a szürke vagy fekete gazdaságból származó mellékjövedelméről.

A 9. osztályosok többségének „sima” volt a pályaválasztása. 80 százalékukat felvették abba az iskolába, ahova első helyen jelentkezett, 14 százalékukat a második, 6 százalékukat pedig a harmadik helyre vették fel. Az első helyre és a harmadikra felvettek nyolcadik osztályos tanulmányi átlaga között mindössze két tizednyi különbség volt (3,2 és 3,0), vagyis nem egyszerűen azokat utasították el, akiknek gyengébb volt a bizonyítványuk. Inkább arról volt szó, hogy az „elutasítottak” nem mérték fel elég jól, hogy általános iskolai bizonyítványuk milyen középfokú iskolába biztosít számukra felvételi esélyt. Erre utal, hogy az elutasítás összefüggést mutat a jelentkezési lap első helyén megjelölt képzési formával. Akik általános iskola, szakiskola vagy szakmunkásképző 9. osztályába jelentkeztek, azokat igen nagy valószínűséggel (80 százalék) fel is vették. Elutasítással kellett viszont számolniuk azoknak a gyerekeknek, akik eredetileg szakközépiskolába szerettek volna bejutni. Az ilyen képzési formára jelentkezőknek csak a felét vették fel az első helyre, 40 százalékuknak a második, 10 százalékuknak pedig a harmadik hellyel kellett beérnie.

A szülők beszámolóit szerint a gyerekek 73 százalékát mindenféle felvételi vizsga nélkül vették fel, mindössze 27 százalékuknak kellett felvételizni. A felvételi vizsga azokban az iskolákban volt a leggyakoribb, ahol a szakközépiskolai képzés dominál. Az ilyen iskolákba a 9. osztályosok csaknem felének akkor is felvételiznie kellett, ha nem érettségit adó szakközépiskolai képzésbe, hanem szakmunkásképzős osztályba vagy „bizonytalan” kimenetelű általános képzésre vették fel. Ugyanakkor az átlagosnál is ritkábban kellett felvételizniük azoknak a 9. osztályosoknak, akik olyan szakmai iskolákba jelentkeztek, ahol a szakmunkásképzés volt a domináns képzési forma.

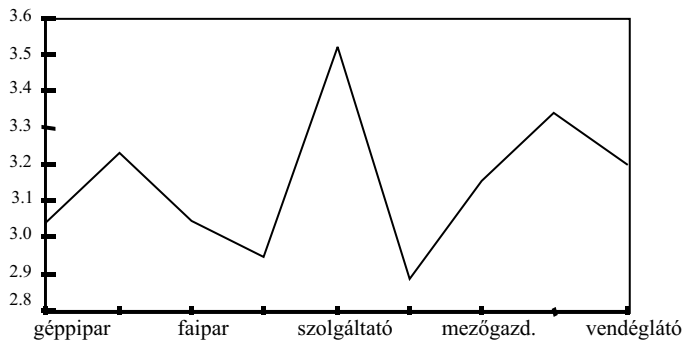
Annak ellenére, hogy 1998-ban az oktatási törvény már lehetővé tette a konkrét szakma kiválasztásának 16 éves kor utánra halasztását, a szülők szerint a 9. osztályos gyerekek többségét ugyanúgy meghatározott szakmára vették fel az iskolák, mint a korábbi év-

tizedekben. Az oktatási törvény nem rendelkezik arról, hogy milyen módon kell felvenni a meghosszabbított általános képzésre a tanulókat. Ebből adódik, hogy 1998 őszén az iskolák az újonnan bevezetett 9. osztályok indításánál nem alkalmaztak egységes eljárást. A gyerekek többségét továbbra is meghatározott képzési formára és szakmára vették fel, de a tanulók több mint egynegyede még bizonytalan volt affelől, hogy milyen szakmát fog később tanulni.

A szakmaválasztás elhalasztása nem egyforma mértékben volt jellemző az iskolákra. Nem kellett szakmát választani az általános iskolákban és a szakiskolákban továbbtanulók közel felének (40 százalék), és ugyancsak elhalaszthatta a szakmaválasztást a szakmunkásképzőbe és a szakközépiskolákba beiratkozók egynegyede. Abban is eltérés volt az egyes iskolatípusok (az „iskolatípus” fogalma azt a domináns képzési formát jelenti, amelyet az adott iskola a legnagyobb létszámmal folytat) között, hogy milyen szakmákra vették fel a 9. osztályos gyerekeket. A szakmunkásképzőben és a szakközépiskolákban a szakmunkásképzés, az általános iskolákban és a szakiskolákban pedig a szakiskolai képzési forma volt jellemző. (1. táblázat)

Az adatokból az is kiderül, hogy a különböző típusú iskolák 9. osztályaiba milyen általános iskolai tanulmányi eredménnyel lehetett bekerülni. A szülők válaszai szerint ebben a tekintetben nem volt nagy különbség az iskolák között. A leggyengébb bizonyítvánnyal a szakiskolákba (3.0), a legjobbakkal pedig a szakközépiskolákba (3.2) lehetett bejutni, de a különbség nem volt több két tizednél. Sokkal jelentősebbek voltak a különbségek szakmák szerint. Az átlagosnál jobb eredménnyel vették fel az iskolák a szolgáltatóipari (4.0), a kereskedelmi és a vendéglátóipari (3.5) szakmák tanulóit, és az átlagosnál gyengébb eredménnyel is megelégedtek az építőipari (2.8), a bőripari és ruhaipari (2.9) szakmák esetében. A 9. osztályos tanulók esetében tehát a szakmai iskolák a „régirutin” sze-

átlageredmény

1. ábra. Általános iskolai átlageredmény szakmák szerint a szakmunkásképzőben

szakma	általános (%)	szakiskola (%)	szakmunkás (%)	szakközép (%)	összesen (%)
bizonytalan	40.5	38.3	27.1	24.1	28.8
szakiskolai	35.8	43.2	4.4		9.9
szakmunkás	23.6	18.5	68.5	75.9	61.3
összesen	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
N	148	81	572	336	1137

1. táblázat. A 9. osztályos tanulók szakmája az iskola típusa szerint

rint szelektáltak. Sem az iskola típusa, sem a felvétel módja (határozott szakma, bizonytalan szakma) nem volt vízválasztó. A szelekció mértékét továbbra is az adott szakma presztízse (keresettsége, divatossága, ill. a jelentkezők száma) szabta meg. (1. ábra)

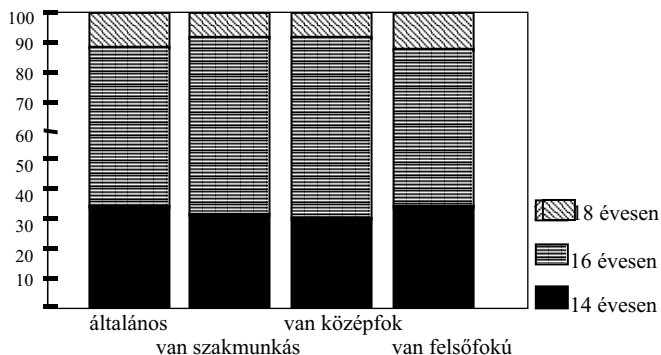
A gyerekek iskolaválasztását családjuk társadalmi helyzete is befolyásolta. Az általános iskolák és a szakiskolák 9. osztályaiban a gyerekek több mint egyharmadának a szülei csak általános iskolát végeztek, míg a szakmunkásképzők és a szakközépiskolák 9. osztályosainak a szülei közül csak 21 százalék szakképzetlen. Ezekben az iskolákban kb. ugyanennyivel több középfokú végzettségű szülőt találtunk. Ezekből az adatokból az látszik, hogy annak ellenére, hogy 1998 őszén valamennyi iskolában hasonló képzési céllal indították el a 9. osztályokat, a szülők számára mégsem volt mindegy, hogy milyen presztízsi iskolákba iratták be a gyerekeiket. Ugyanakkor a diplomás szülők valamennyi iskolatípusra érvényes rendkívül alacsony aránya arra is utal, hogy ez a képzési forma szinte kizárólag az alsóbb társadalmi csoportok gyerekei számára biztosított továbbtanulási lehetőséget.

A szülők véleménye a reformról

Az általános képzés meghosszabbítását, illetve a szakmaválasztás későbbre halasztását érintő kormányzati intézkedést próbáltuk tesztelni a szülők körében, amikor azt kérdeztük tőlük, hogy mikor tartják elég érettnek a gyerekeket a pályaválasztásra. Az adatok szerint a szülők többsége legalábbis elvileg egyetért a pályaválasztás elhalasztásával. Arra a kérdésre, hogy mikor elég érett egy gyerek arra, hogy középiskolát válasszon, csak a szülők 32 százaléka válaszolta azt, hogy 14 évesen, 59 százaléka szerint 16 évesen, és 8 százaléka szerint csak 18 éves korában. Ebben a kérdésben a különböző iskolázottságú szülők csoportjainak véleménye alig tért el egymástól. (2. ábra)

Még későbbre halasztanák a szülők a szakmaválasztást. Mindössze 21 százaléka mondta azt, hogy erre 14 éves korában már érett a gyerek, 53 százaléka mondta azt, hogy erre 16 éves korig kell várni, és 25 százaléka az a véleménye, hogy a szakmaválasztás ideális időpontja a 18. év. A különböző iskolázottságú szülők véleménye között csak annyi a különbség, hogy a diplomás szülők közül többen helyezelnék a 18 éves kori szakmaválasztást, vagyis ők hagynának legtöbb időt gyerekeiknek a szakmaválasztási döntés mérlegelésére. (3. ábra)

Amikor konkrétan rákérdeztünk arra, hogy egyetértene-e a szülők a szakmai képzés és az általános képzés szétválasztásával, ill. a szakmai képzés későbbre halasztásával, a szakiskolásokra vonatkozóan a szülők 59 százaléka, a szakmunkástanulóokra vonatkozó-

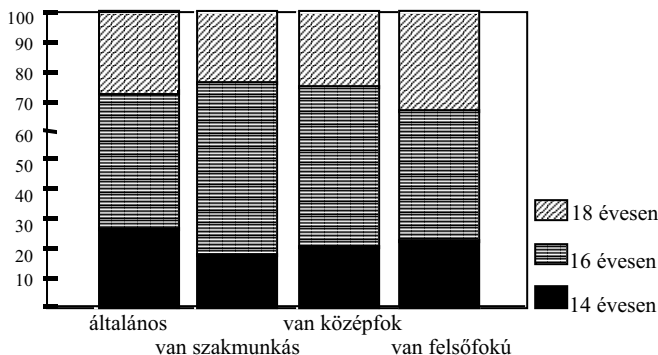
2. ábra. Mikor érett a gyerek a az iskolaválasztásra – válaszok a szülők iskolázottsága szerint

an a szülők 57 százaléka, a szakközépiskolásokra vonatkozóan pedig a szülők 46 százaléka fejezte ki egyetértését.

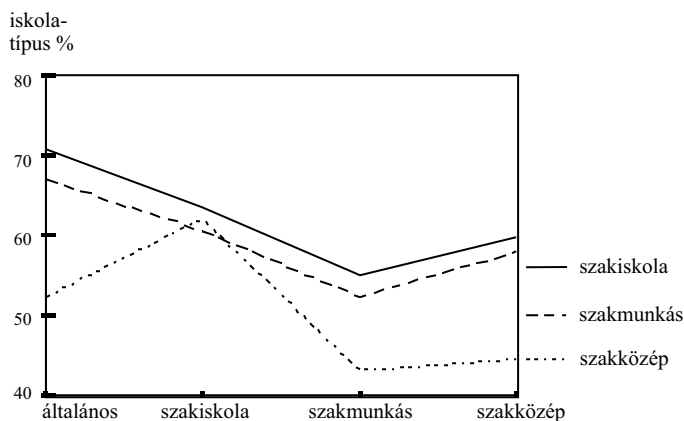
A reformintézkedés megítélését nem befolyásolta a szülők iskolázottsága, de függött attól, hogy milyen típusú iskolába vették fel a gyerekeiket. Az átlagosnál gyakoribb volt a szülők egyetértése abban az esetben, ha a gyerekük általános iskolában vagy szakiskolában végezte a 9. osztályt, és az átlagosnál ritkábban értettek egyet a szakképzés elhalasztásával, ha a gyerekük szakmunkásképzőbe vagy szakközépiskolába iratkozott be. A nézetkülönbség valószínűleg azzal magyarázható, hogy a szülők legalább fele úgy gondolja, hogy ha a gyerek már egy „komoly” szakmai iskolába nyert felvételt, akkor az a „célszerű”, ha már az elején elkezdi tanulni a szakmai ismereteket. (4. ábra)

Arra is kíváncsiak voltunk, hogy a szülők mennyire voltak előre tájékozottak a szakképzési rendszert érintő reformról. Saját bevallásuk szerint 76 százalékuk a gyerek felvétele előtt, 24 százalékuk pedig csak a felvétel után értesült a szakképzés későbbre halasztásáról. Majdnem egynegyedük tehát úgy iratta be a gyermeket jelenlegi iskolájába, hogy nem tudta pontosan, hogy mikor és mit fog ott tanulni. A szülők tájékozottsága szorosan összefüggött iskolai végzettségükkel. Minél kevésbé voltak iskolázottak a szülők, annál valószínűbb, hogy a gyerek beiratása előtt a szakképzést érintő változásokról nem volt tudomásuk.

A szülők megfelelő tájékoztatása egy ilyen jelentős reform esetében természetesen elsősorban az országos oktatásirányítás felelőssége, de nem térhetnek ki a feladat elől az

3. ábra. Mikor érett a gyerek a szakmaválasztásra – válaszok a szülők iskolázottsága szerint

4. ábra. A szakmai képzés elhalasztásával egyetértők aránya

általános iskolák és a középfokú iskolák sem. Az adatok szerint különösen azoknak a gyerekeknek a szülei közül maradtak sokan tájékozatlanok, akik általános iskolákban kezdték el a 9. osztályt. Arra a kérdésre, hogy honnan értesültek a változásról, a szülők 39 százaléka válaszolta azt, hogy az általános iskola és 16 százaléka azt, hogy a középiskola tájékoztatta őket. A többiek pályaválasztási kiadványokból, újságból, rádióból, TV-ből vagy ismerőseiktől szereztek erről információt. Iskolázottsági csoportok szerint annyi volt a különbség, hogy a magasabban iskolázottak inkább informálódtak a sajtóból, míg a kevésbé iskolázottak gyakrabban hagyatkoztak az általános iskolák tájékoztatására.

Kérdőívünkben derült ki, hogy a szakmai képzés elhalasztását a szülők 90 százaléka legalább egy szempontból pozitívnak értékelte. A szülők több mint fele látta úgy, hogy ez a változás hasznos a pályaválasztás szempontjából (megalapozottabban tud szakmát választani a gyerek), egyharmaduk szerint pozitív a változás abból a szempontból, hogy a gyerek fizikailag fejlettebb, amikor elkezdi a szakmai képzést, és több mint egynegyedük (29 százalék) gondolta úgy, hogy a gyerek általános műveltsége is gyarapodhat a változás következtében. A későbbi munkábaállást és a szakmai képzés színvonalának javulását viszonylag kevesen említették a várható előnyök között.

A szülők megfelelő tájékoztatása egy ilyen jelentős reform esetében természetesen elsősorban az országos oktatásirányítás felelőssége, de nem térhetnek ki a feladat elől az általános iskolák és a középfokú iskolák sem. Az adatok szerint különösen azoknak a gyerekeknek a szülei közül maradtak sokan tájékozatlanok, akik általános iskolákban kezdték el a 9. osztályt.

A szakmai képzés elhalasztásával kapcsolatban azonban a szülők 82 százaléka valamilyen hátrányos következményt is említett. A szülők közel fele abban látta a reform hátrányát, ami a lényege, tehát a szakmai képzés későbbre halasztásában. Közel egyharmaduk említette hátrányos hatásként a tanulmányi idő megnövekedését, és egynegyedük tartotta hátrányosnak, hogy a gyerekek több időt kell fordítania közismereti tárgyak tanulására. A későbbi életkorban kezdődő fizikai munkát, ill. az ehhez való adaptáció problémáit csak a szülők 15 százaléka említette a reform hátrányaként.

A szülők véleménye az iskolákról

A kutatás során arra is kíváncsiak voltunk, milyen benyomásokat és tapasztalatokat szereztek a szülők 9. osztályos gyerekeik oktatásáról. A szülői véleményektől nemcsak az iskolák, hanem a 9. osztályos képzés értékelését is vártuk. Az iskolával való elégedettséget tudakoló kérdésünkre a szülők 40 százaléka válaszolta azt, hogy teljesen elégedett és 56 százaléka azt, hogy részben elégedett a gyerek jelenlegi iskolájával. Mindössze 4 százalékuk bizonyult elégedetlennek. Az elégedettség nem függött az iskola típusától, vagyis azok között a szülők között is hasonló arányban találtunk elégedetteket, akiknek a gyereke szakközépiskola 9. osztályába járt, és azok között is, akik általános iskolában végezték a 9. osztályt.

Úgy tűnt, hogy a szülők iskolával való elégedettsége elsősorban a gyerek által tanult (illetve még csak választott) szakmától függ. Az átlagnál valamivel több elégedett szülőt találtunk a vendéglátóipari és a gépipari iskolákban és az átlagnál kevesebbet az építőipari, mezőgazdasági és faipari szakmákat oktató iskolákban. Ebből arra következtethetünk, hogy a szakmai iskolák közötti minőségi különbségeket jelenleg is elsősorban a szakmai profil határozza meg.

A 9. osztályos tanulók szüleinek az iskolával való elégedettségét a gyerekek tanulmányi eredményei nem túlságosan befolyásolták. A 9. osztályos tanulók tanulmányi ered-

ményeire vonatkozóan 83 iskolából (a vizsgált iskolák 76 százaléka) álltak rendelkezésünkre adatok. Eszerint a középiskola első évfolyamának végén általános iskolai tanulmányi eredményeikhez képest a közismereti tantárgyakból 2 tizedet rontottak, a szakelméleti tantárgyakból (szakmaelőkészítés, pályaorientáció) pedig ugyanolyan eredményt értek el, mint az általános iskolai átlaguk volt. Iskolatípusonként azonban az eltérő követelmények miatt elég jelentősek voltak a különbségek. Mind a közismereti tantárgyakból, mind a szakmaiakból az általános iskolai átlagnál jobb eredményt értek el a tanulók az általános iskolák 9. osztályaiban és gyengébb eredményeket értek el a szakmunkásképzők és az érettségít adó középfokú iskolák 9. osztályaiban. A különbség azonban nem igazolja azt az NSZI-ben folytatott vizsgálatot (3), amely szerint a szakmai iskolák általánosan képző osztályaiban a tanulók többsége nem tudott megfelelni a tanulmányi követelményeknek. Éppen ellenkezőleg, adataink alapján úgy látszik, hogy az intézmények a 9. osztályok tanulmányi követelményeit az iskola korábbi követelményszintje alatt határozták meg, s így ezekben az osztályokban a tanulók a hagyományos beiskolázási gyakorlathoz képest valamivel jobb eredményeket produkáltak, vagyis kevesebbet rontottak saját általános iskolai eredményeikhez képest, mint ahogy ez a korábbi években volt tapasztalható. (2. táblázat)

Érdeemes megvizsgálni a gyerekek által elért tanulmányi eredményeket a szülők iskolázottsága szerint is. A legalacsonyabb és a legmagasabb iskolázottsági kategóriába tartozó szülők gyerekei között az általános iskola végén a tanulmányi eredményekben közel 4 tizedes különbség volt a magasán iskolázottak gyerekei javára. A 9. osztályokban a közismereti tantárgyakból valamennyien rontottak a tanulmányi átlagukon, de korántsem azonos mértékben. Míg a magasabb iskolázottságú szülők gyerekeinél a romlás 3 tizedes volt, a legalacsonyabb iskolázottságú kategóriánál alig érte el az egy tizedet. Ennek természetesen lehetett az oka az is, hogy az alacsonyan iskolázott szülők gyerekei kerültek be nagyobb számban az alacsonyabb tanulmányi követelményeket támaztó általános iskolák 9. osztályaiba, de mindenképpen azt bizonyítja, hogy azok a hátrányos helyzetű, alacsony iskolázottságú rétegekből származó gyerekek, akiknek az érdekében a kormányzat a meghosszabbított általános képzést bevezette, legalább annyira meg tudtak felelni a 9. osztályokban támasztott tanulmányi követelményeknek, mint bárki más.

iskolatípus	felvételi tanulmányi átlag	közismeret I. félév	közismeret II. félév	szakmai I. félév	szakmai II. félév
ált. és középiskola	2,8	2,8	3,1	3,1	3,2
szakmunkásképző	2,9	2,8	2,7	3,0	2,7
szakmunkás és közép	3,1	2,7	2,8	2,9	3,1
középiskola	3,8	3,3	3,3	3,5	3,4
összesen	3,1	2,8	2,9	3,0	3,1

2. táblázat. A 9. osztályos tanulók tanulmányi eredményei

iskolatípus	százalék
ált. és középiskola	11.0
szakmunkásképző	16.0
szakmunkás és közép	7.0
középiskola	3.0
összesen	8.0

3. táblázat. A 9. osztályokból kimaradók aránya az összes tanulók százalékában

Az általános képzés meghosszabbítása ellen érvelők közül sokan aggódtak azért is, hogy túl sok gyerek fog kimaradni a 9-10. osztályokból. A vizsgált 109 iskola közül 51 intézményből (az összes iskola 47 százaléka) sikerült adatokat gyűjtenünk a tanulók lemorzsolódásáról. Eszerint az újonnan indított 9. osztályokból egy év alatt átlagosan a tanulók 8 százaléka morzsolódott le. Ez az arány az átlagosnak a kétszerese volt a szakmunkásképző iskolákban, ahova lényegében válogatás nélkül, a leggyengébb tanulmányi eredménnyel vették fel a gyerekeket és az átlagosnak a felét sem érte el az érettségit adó középiskolákban, ahol szigorúbb felvételi szelekciót alkalmaztak.

Ha az általunk mért lemorzsolódási arányokat a hagyományos képzésben korábban tapasztaltakkal vetjük egybe, akkor szinte alig mérhető a változás. Az 1995/96-os tanévben például a gimnáziumok első osztályaiból a tanulók 2,2 százaléka, a szakközépiskolák első osztályaiból a tanulók 6,6 százaléka, a szakmunkásképzők első osztályaiból pedig a tanulók 16,1 százaléka maradt ki. (4) Ezek az adatok majdnem tökéletesen megfelelnek az általunk 1999-ben mért 9. osztályos lemorzsolódási adatoknak.

Egy ötfokú skálán mérve a közismereti képzés minőségét a szülők átlagosan 3,6-re, a szakmára előkészítő képzés minőségét pedig 3,4-re értékelték. Iskolatípusonként azonban elég jelentősek az eltérések. Mind a közismereti, mind a szakmai előkészítő képzés minőségével elégedettebbek azok a szülők, akiknek a gyerekei általános iskolában vagy szakiskolában, mint azok, akiknek a gyerekei szakmunkásképzőben vagy szakközépiskolában végzik a 9. osztályt. A különbség különösen a szakmai előkészítő képzés értékelésében jelentős. Ebből arra következtethetünk, hogy míg az általános iskolák és a szakiskolák esetében a szülők elfogadják, hogy a 9. osztályban csak szakmai orientációs, illetve előkészítő képzés folyik, a szakmunkásképzőktől és a szakközépiskoláktól azt várják, hogy ha a gyerekek oda beiratkozik, komolyabb szakmai képzésben legyen része.

Az iskolákkal való elégedettséget próbáltuk mérni akkor is, amikor azt kérdeztük a szülőktől, hogy ha újra tehetnék, hogyan döntenének gyerekeik iskolaválasztásáról. Egy éves tapasztalat után 76 százalékuk mondta azt, hogy ugyanezt az iskolát, és 24 százalék azt, hogy egy másik iskolát választana. Annak ellenére, hogy a szakmunkásképzőkkel és szakközépiskolákkal szemben is szép számmal fogalmaztak meg kritikus megjegyzéseket, azt tapasztaltuk, hogy azok közül a szülők közül bánták meg a legtöbben iskolaválasztásukat, akik általános iskolák 9. osztályaiba iratták be a gyerekeiket. Ebből a csoportból majdnem kétszer annyian mondták azt, hogy ha tehetnék, korrigálnák a döntést, mint a szakmai iskolákba járók szüleinek csoportjából.

Ugyancsak figyelemre méltó, hogy éppen a legalacsonyabb iskolázottságú szülők közül bánták meg a legtöbben az iskolaválasztást. A szakképzetlen szülők közül majdnem háromszor annyian gondolják úgy egy év után, hogy rosszul döntöttek, mint a diplomások közül.

Iskolázatási ambíciók

Kérdésünkre a szülők 62 százaléka válaszolta azt, hogy jelenleg határozott elképzelése van 9. osztályos gyereke jövőjéről. Ez némi elbizonytalanodást jelez a 8. utáni helyzethez képest, amikor még a szülők 77 százalékának volt erről elképzelése. A szülők elképzeléseinek változása elég karakteres tendenciákat mutat. Az első középiskolai év alatt csökkent az értelmiségi pályákat és a szakmunkás pályát ambicionálók aránya, határozottan nőtt viszont azoknak az aránya, akik vállalkozónak szánják a gyerekeiket. Míg 8. után a szülők majdnem háromnegyede gondolta úgy, hogy szakmunkás lesz a gyerekeiből, addig a 9. osztály után már a szülők fele sem gondolja így, miközben a vállalkozói pályát ambicionáló szülők aránya egy év alatt majdnem háromszorosra emelkedett.

Az adatokból az is kiderül, hogy kik ambicionálják leginkább, hogy gyerekeikből vállalkozó legyen. Iskolatípusonként elég jelentősek a különbségek. Míg az általános isko-

elképzelés	8. után (%)	9. után (%)
vezető	1,4	3,4
értelmiségi	5,0	9,4
nem fizikai	7,6	8,6
vállalkozó	12,1	32,9
szakmunkás	73,9	45,7
	100,0	100,0
N	863	711

4. táblázat. A szülők elképzeléseinek változása

lák vagy a szakiskolák 9.-eseinek esetében erre a szülők egyötöde sem gondol, a szakmunkásképzők és a szakközépiskolák tanulóinál ez a szülők közel felének elképzelései között szerepel.

Megkérdeztük a szülőktől azt is, hogyan képzelik a gyerek jövőjét a középiskola elvégzése után. Kérdésünkre a szülők alig egyharmada mondta azt, hogy a gyerekek a középiskola elvégzése után munkába kellene állnia (22 százalék munkavállalás, 8 százalék vállalkozás), vagyis a szülők bő kétharmada gondolja úgy, hogy a jelenlegi középfokú iskola után a gyerek még tovább fog tanulni. A legtöbben (majdnem a szülők fele) azt szeretnék, ha megszerezné az érettségit, 10 százalékuk egy másik szakma elvégzésére gondol, 13 százalékuk pedig felsőfokú továbbtanulásra.

A szülői ambíciók szorosan összefüggnek a gyerekek 9. osztályban elért tanulmányi eredményeivel. A leggyengébb tanulók szülei közül többen gondolják úgy, hogy a gyerekek az iskola elvégzése után munkába kellene állnia, vagy egy másik szakmával kellene próbálkoznia, a legjobb tanulók szülei közül pedig többen ambicionálják a felsőfokú továbbtanulást vagy legalább az érettségi megszerzését. A két véglet között azonban tanulmányi eredményben csak 4–5 tizednyi a különbség. Vagyis jelenleg már azoktól a gyerekektől is az érettségi megszerzését várják a szülők, akik a 9. osztályban közismereti tantárgyakból 3,2-es, és azoktól is felsőfokú továbbtanulást várnak, akik 3,3-es átlagos tanulmányi eredményt produkáltak.

Az érettségi megszerzésére vonatkozó ambíciók a gyerekek jelenlegi iskolájának típusa szerint sem különböznek, vagyis a 9. osztályosoknak közel felét a szülők valamennyi iskolatípusból érettségire szánják. A felsőfokú továbbtanulást azonban az átlagosnál ritkábban ambicionálják azok a szülők, akiknek gyerekei általános iskolában végzik a 9. osztályt. A gyerekek továbbtanulására vonatkozó szülői ambíciók iskolázottsági csoportonként sem térnek el jelentősen. Az alacsony iskolázottságú szülők iskoláztatási ambícióinak határozott emelkedésére utal, hogy közülük is 40 százalékos nagyságrendű az a csoport, amelyik azt szeretné, ha gyermeke legalább az érettségi bizonyítványt megszerzné. Az érettségi megszerzésére vonatkozó tömeges ambíciót az is jelzi, hogy a szülők 39 százaléka nyilatkozott úgy, hogy az érettségi megszerzéséig mindenképpen vállalja a gyerek taníttatásának költségeit, és mindössze 15 százalékuk mondta azt, hogy erre csak a szakmunkásbizonyítvány megszerzéséig hajlandó. A szülők legnagyobb csoportja (42 százalék) óvatos bizonytalansággal nyilatkozott, vagyis jelenleg még nem tudta megítélni, hogy meddig futja energiáiból az iskoláztatási költségek fedezésére.

A szülői „bizonytalanság” oka azonban nem a tanulmányi eredmények gyengesége. Azoknak a szülőknek a gyerekei, akik még bizonytalanok az iskoláztatás idejét illetően, semmivel sem voltak a 9. osztályban gyengébb tanulók, mint azok, akiknek a szülei az érettségi és a szakma megszerzéséig vállalják a taníttatást. Nem magyarázza a szülők óvatosságát a családok jelenlegi anyagi helyzete sem. Kétségtelen, hogy a taníttatást a diplomáig vállalni kész szülők az átlagosnál több jövedelemmel rendelkeznek, de azokban a családokban, ahonnan a szülők „bizonytalan” választ adtak, semmivel sem ala-

csnyabb az egy főre eső jövedelem, mint azokban, ahol legalább az érettségi megszerzéséig vállalják a gyerek taníttatását.

Szoros összefüggést tapasztaltunk viszont a szülők iskoláztatási stratégiái (vállalásai) és az oktatási reformról alkotott véleményük között. Az adatokból az derül ki, hogy valamennyi iskolatípusban azok közül értenek egyet a legkevesebben az általános képzés meghosszabbításával, akik viszonylag rövidre tervezik gyerekeik iskoláztatását (csak a szakma megszerzéséig támogatják), és azok között akad a legtöbb támogatója a reformnak, akik érettségiig vagy diplomaszerezésig is hajlandók támogatni a gyerekeiket. Azok között a szülők között is kifejezetten magas a reform támogatóinak aránya, akik jelenleg még bizonytalanok annak megítélésében, hogy mennyi ideig lesznek képesek taníttatni a gyerekeiket. Az átlagosnál több szülő ért egyet a szakképzés elhalasztásával (illetve az általános képzés és a szakképzés elválasztásával) valamennyi iskolatípusban azok közül, akik azt szeretnék, ha a gyerek jelenlegi iskolája elvégzése után még továbbtanulna (akár felsőfokon, akár érettségizne, akár egy másik szakmát tanulna).

Ez lényegében azt jelenti, hogy az általános képzést meghosszabbító 1998-as reformmal elsősorban azok a szülők értettek egyet, akik tapasztalva saját szakképzetlenségükből fakadó munkapiaci hátrányaikat, illetve felismerve a képzettebb munkaerőre irányuló gazdasági igényeket, saját iskolázottsági szintjüknel magasabb iskolai végzettséget és jobb felkészültséget remélnek a gyerekeiknek.

Jegyzet

- (1) ANDOR Mihály – LISKÓ Ilona: *A NAT és a pedagógus közvélemény*. Köznevelés, 1997/20. sz.
- (2) A vizsgálat során 64 iskolából egy-egy 9. osztályt választottunk ki, ahol a tanulók szüleit kérdeztük meg kérdőívek segítségével a családok helyzetéről, a gyerekek iskolaválasztásáról, az általános képzés meghosszabbításához való viszonyukról és a gyerekek iskoláztatásával kapcsolatos ambícióikról. A kérdőíves felvétel eredményeként 1137 szülő adatai álltak rendelkezésünkre. A kutatásban FEHÉRVÁRI Anikó vett részt, az adatfelvétel megszervezését KÁLMÁN Miklós végezte.
- (3) RÁNKI LANTOS Júlia: *Szemponatok a szakiskolák kerettanterveinek elkészítéséhez*. NSZI, kézirat, 1999.
- (4) *Szakképzés Magyarországon*. MM, 1996.